

Klimaforandringer og hverdagsliv

Klimaforandringer og hverdagsliv

En diskursanalytisk undersøgelse af
lokale involveringsprocesser

Anders Horsbøl
Inger Lassen
Anne Grethe Julius Pedersen

Syddansk Universitetsforlag

*University of Southern Denmark Studies in
History and Social Sciences, vol. 450*

© Forfatterne og Syddansk Universitetsforlag 2015

Sats og tryk: Narayana Press

Omslag: Ren jazz

ISBN: 978-87-7674-694-0

Bogen er udgivet med støtte fra Forskningsrådet
for Kultur og Kommunikation.

Illustrationer:

Side 38: Erik Thomsen/Scanpix

Side 95, 149: Energibyen Frederikshavn

Side 105: Dialog, Frederikshavn Lokalradio,
www.frederikshavnlokalradio.dk/dialog/

Mekanisk, fotografisk, elektronisk eller anden mangfoldiggørelse
af denne bog er kun tilladt med forlagets tilladelse eller ifølge
overenskomst med Copydan.

Syddansk Universitetsforlag

Campusvej 55

DK-5230 Odense M

Tlf. 65 50 17 40

www.universitypress.dk

Indhold

Forord	9
1 Introduktion	11
1.1 Klimaforandringer som en global problemstilling	13
1.2 Danmarks klimapolitik som medlem af EU	15
1.3 Politiske initiativer og hverdagsliv	18
1.4 Energibyen Frederikshavn som case	21
1.5 Bogens opbygning	23
2 Diskurser om klimaforandringer	26
2.1 Diskursbegrebet	26
2.2 Diskursiv pluralitet	29
2.3 Centrale diskurser om klimaforandringer	31
2.3.1 Grøn guvernemantalitet	31
2.3.2 Økologisk modernisering	33
2.3.3 Miljøaktivisme	35
2.3.4 Prometheus-diskursen	36
2.4 Visualisering af klimadiskurser	37
2.5 Sammenfatning af kapitel 2	40
3 Involvering og dialogiske kommunikationsformer ...	44
3.1 Dialogisk involvering	45
3.2 Dimensioner og dilemmaer i dialogisk involvering	50
3.2.1 Udvælgelse af deltagere	51
3.2.2 Kommunikationsformer	52
3.2.3 Anvendelse	55
3.2.4 Dialogiske dilemmaer	57

3.3	Involvering i forhold til miljø- og klimainitiativer	58
3.4	Sammenfatning af kapitel 3	60
4	Neksusanalyse som diskursanalytisk ramme	62
4.1	Neksusanalyse i forhold til diskursbegrebet	64
4.2	Beskrivelse af analysemodellen	65
	4.2.1 <i>At træde ind i nexsus</i>	66
	4.2.2 <i>At navigere i nexsus (diskurs- og genreanalyse)</i>	66
	4.2.3 <i>Ændring af praksis i nexsus</i>	74
4.3	Sammenfatning af kapitel 4	75
5	Energiby Frederikshavn	76
5.1	Nationale og internationale sociale strukturer og aktører	77
5.2	Sociale strukturer og aktører på det lokale niveau	79
5.3	Energiby Frederikshavn som en nexsus af genrer	84
5.4	Sammenfatning af kapitel 5	88
6	Energibysekretariatets strategi for involvering	89
6.1	Energibysekretariatets italesættelse af Energiby og borgerinddragelsen	91
6.2	Borgerinddragelsen i Min kommune	93
6.3	Sammenfatning af kapitel 6	100
7	Borgernes involvering i Energiby – at navigere i nexsus	102
7.1	Det indledende borgermøde – diskursiv styring og 111 ideer	103
7.2	Genforhandling af 111 ideer – hvem styrer processen?	106
7.3	Energiugen som milepæl – styring af avantgarde-borgere	111
7.4	Stigende tidspres og usikkerhed om roller	113
7.5	Lovmæssige begrænsninger og fjernvarmepligt	116

7.5 Lovmæssige begrænsninger og fjernvarmepligt	116
7.6 Borgere møder Frederikshavn Forsyning – diskurserne brydes	118
7.7 Motivering af borgerne	121
7.8 Status over projektets fremdrift – borgerne kræver handling, men handler ikke	122
7.9 Sammenfatning af kapitel 7	124
8 Virksomheders involvering i Energibyen Frederikshavn	127
8.1 Klimaproblematikken set fra et virksomhedsperspektiv . . .	128
8.2 Det Grønne Hus	131
8.2.1 Invitation til workshop 11. marts 2009	133
8.2.2 Invitation til informationsmøde om opførelsen af <i>Det Grønne Hus 2009</i>	136
8.2.3 Studietur inden for vedvarende energi	138
8.2.4 Annonce: “Grøn forretning i byggeriet”	144
8.2.5 Invitation til møde januar 2010	146
8.2.6 Udstillingsposter på energimesse september 2010	147
8.2.7 Invitation til åbent hus og indvielse af <i>Det Grønne Hus</i> januar 2011	150
8.3 Sammenfatning af kapitel 8	151
9 Konklusion og perspektivering	153
9.1 Sammenfatning af hovedkonklusioner	153
9.2 Involveringens muligheder og begrænsninger	157
9.2.1 Udvælgelse af deltagere	159
9.2.2 Kommunikationsformer og involveringsprocesser	160
9.2.3 Anvendelse i den videre beslutningsproces	162
9.3 Perspektivering i forhold til fremtidige klimainitiativer	164
Litteraturliste	166

Forord

Indholdet i bogen *Klimaforandringer og hverdagsliv* er resultatet af et forskningsprojekt, der i årene 2009-2012 blev støttet med midler fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation. Som afslutning på projektet ønsker vi hermed at formidle projektets resultater til en bred målgruppe bestående af bl.a. praktikere, forskere, undervisere og studerende, der arbejder med dialog og involvering i forbindelse med fx klimainitiativer.

I løbet af projektperioden har vi undersøgt, hvordan aktører på kommunalt plan taler om og giver mening til klimaforandringer og deraf affødte krav om energibesparelser. I vore undersøgelser har vi sat fokus på, hvordan kommunale myndigheder etablerer dialog med borgere og andre aktører i kommunen, herunder hvordan forskellige aktører bliver inddraget og lader sig inddrage i implementeringen af projektet Energibyen Frederikshavn, der i 2007 satte sig for at blive uafhængig af fossile brændsler og samtidig opnå fuldstændig CO₂-neutralitet.

Vi retter hermed en varm tak til de mange personer og organisationer, der har gjort det muligt for os at udarbejde manuskriptet til denne bog. Det gælder bl.a. sekretariatet for Energibyen Frederikshavn samt Frederikshavn Erhvervsråd og medlemmer heraf, der har ladet os deltage i møder og arrangementer samt beredvilligt har ladet sig interviewe og sendt os trykte materialer, når vi har bedt om det. Det gælder Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation, der har givet os mulighed for frikøb fra undervisning, så vi kunne arbejde med dataindsamling, analyse og manuskriptudarbejdelse. Endvidere vil vi gerne takke Institut for Kultur og Globale Studier på Aalborg Universitet for moralsk støtte gennem hele processen. Endelig skylder vi Kersten Bonnén, tidligere adjunkt ved AAU, en stor tak. Kersten var medforfatter af den oprindelige projektansøgning og deltog aktivt i dataindsamling og diskussioner af indholdet i bogens første kapitler.

Bogens forfattere

1 Introduktion

Klimaforandringer og global opvarmning optager mange mennesker verden over. Det gælder både mennesker, der er direkte berørt af fx oversvømmelser, jordskred, hedebølger, skovbrande og smeltende indlandsis pga. forandrede klimaforhold, og dem, hvis hverdag ikke er direkte berørt, men som er optaget af den debat og de problemstillinger, den globale opvarmning medfører. Der bliver gjort mange forsøg på at sætte initiativer i gang, som skal imødegå klimaforandringer eller mildne konsekvenserne af global opvarmning. Mest kendt er formentlig de internationale forhandlinger om klimaaftaler i FN-regi eller de nationale diskussioner om strategier til nedsættelse af CO₂-udslip. På lokalt plan – forankret i en by eller kommune – finder man imidlertid også mange initiativer til at omstille energiforbruget i bæredygtig og klimavenlig retning. Denne bog sætter fokus på et af disse lokale forandringsinitiativer, nemlig *Energibyen Frederikshavn*. Energibyen Frederikshavn har siden 2007 arbejdet hen imod at blive 100 % selvforsynende med vedvarende energi på el-, varme- og transportområdet inden 2015. Dette mål er dog i 2013 blevet udsat til 2030 (Møller 2013).

Bogens casestudie af Energibyen Frederikshavn har et dobbelt formål. For det første ønsker vi at give et indblik i, hvordan globale klimaforandringer og deraf affødte krav om energibesparende tiltag og adfærd ændringer italesættes og får mening i en *lokal kontekst*. Det vil sige, at vi undersøger, hvordan globale og måske fjerne problemstillinger om klimaforandringer 'lokaliseres' ved, at mennesker i et bestemt lokalområde sætter disse problemstillinger i forhold til deres eget hverdagsliv. For det andet ønsker vi at anskueliggøre, hvordan forskellige aktører i et lokalt klimaprojekt *bliver involveret og involverer sig* i forskellige klimainitiativer. Her undersøger vi i særdeleshed anvendelsen af *dialogiske kommunikationsformer og involveringsprocesser*, hvor deltagerne selv har et betydeligt handlerum i et forandringsprojekt. Det er bogens ambition at bringe disse to formål sammen. Vi undersøger således,

hvordan borgere og virksomheder i konkrete involveringsprocesser italesætter globale klimaforandrings betydning for deres hverdagsliv, og hvilke problemstillinger, muligheder og begrænsninger ved dialogiske kommunikationsformer der forekommer i de lokale klima- og bæredygtighedsinitiativer.

Bogens undersøgelser anvender nyere tilgange til diskursanalyse, herunder den såkaldte neksusanalyse (Scollon & Scollon 2004) for at opnå indsigt i, hvordan borgere og virksomheder forholder sig til og involveres i Energibyen Frederikshavn. Undersøgelserne er baseret på empiriske data i form af interview, observationer og tekstmateriale fra aktører i Energibyen Frederikshavn. Involveringsprocessen anskues ud fra tre perspektiver, nemlig borgerperspektivet set fra Energibysekretariatets side, borgerperspektivet set fra borgernes side samt virksomhedsperspektivet. Mere specifikt undersøges det, hvordan dialogorienterede kommunikationsformer organiseres i genrer og genrenetværk, hvor klimaforandringerne og deres konsekvenser italesættes med henblik på at fremme energibesparende adfærd. Herved bliver det muligt at vise, hvordan dialogbaserede kommunikationsformer fungerer i interaktionen mellem en kommune og dens borgere og virksomheder, herunder hvilke forventninger de forskellige aktører har til dialogen, og hvilke træk ved dialogen der især synes at have betydning for klimavenlig adfærd i hverdagen.

På baggrund af indsamlede data og analyser giver bogen et overblik over og en diskussion af muligheder og begrænsninger i forbindelse med omstillingen til klimavenlige livsformer. Bogens undersøgelser peger på et komplekst sæt af barrierer, men også på en lang række uudnyttede potentialer i en forandringsproces som den, der foregår i Frederikshavn såvel som mange andre steder.

I dette indledende kapitel vil vi redegøre for forskellige fremstillinger af klimaproblematikken samt nogle af de politiske initiativer, der er foretaget med henblik på at løse problemerne. Vi vil i den sammenhæng se på en række globale og nationale klimapolitiske initiativer og på baggrund heraf overveje, i hvilket omfang sådanne initiativer kan have indflydelse på folks hverdagsliv.

1.1 Klimaforandringer som en global problemstilling

Klimaforandringer er på den politiske dagsorden i store dele af verden, og der tages mange initiativer for at modvirke konsekvenserne af global opvarmning. FN's klimakonferencer, bl.a. COP15 i København i 2009 og i de efterfølgende år COP16 i Mexico, COP17 i Sydafrika, COP18 i Qatar og COP19 i Polen i 2013, er eksempler herpå. Formålet med klimakonferencerne er først og fremmest at få vedtaget en klimapolitik, som kan bremse udledningen af drivhusgasser og den globale opvarmning, men det er endnu ikke lykkedes at skabe grundlag for en tilstrækkelig klimaindsats. Generelt set går det for langsomt med omstillingen til klimavenlige og bæredygtige livsformer, og på verdensplan stiger CO₂-udledningen. En præcisering af begrebet klimaforandringer finder vi hos FN's klimapanel Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), som i sin synteserapport fra 2007 (kapitel 3) omtaler klimaforandringer på følgende måde:

Climate change in IPCC usage refers to a change in the state of the climate that can be identified (e.g. using statistical tests) by changes in the mean and/or the variability of its properties, and that persists for an extended period, typically decades or longer. It refers to any change in climate over time, whether due to natural variability or as a result of human activity. This usage differs from that in the United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), where climate change refers to a change of climate that is attributed directly or indirectly to human activity that alters the composition of the global atmosphere and that is in addition to natural climate variability observed over comparable time periods.

Der gøres opmærksom på, at IPCC's definition adskiller sig fra den måde, hvorpå FN's klimakonference United Nations Framework Convention for Climate Change (UNFCCC) definerer klimaforandringer. Forskellen mellem IPCC's definition og UNFCCC's definition er, at UNFCCC måler de klimaforandringer, der ligger udover naturlige variationer i klimaet. I UNFCCC's definition er fokus således på klimaforandringer, der direkte eller indirekte er påført kloden af mennesker. Uanset hvilken definition der anvendes, synes der at være bred enighed om og megen

dokumentation for, at der med den nuværende klimapolitik og indsats for bæredygtige livsformer vil være en fortsat stigning i den globale udledning af drivhusgasser (eng. *Green House Gas*, GHG) over de næste årtier, hvilket ses af følgende citat fra IPCC's synteserapport (2007):

There is *high agreement* and *much evidence* that with current climate change mitigation policies and related sustainable development practices, global GHG emissions will continue to grow over the next few decades.

I tråd med disse konklusioner argumenterer internationale geologiske forskere for at få indført en ny geologisk tidsalder, som de har benævnt den antropocæne tidsalder eller 'menneskelige epoke'. Jordens geologi er påvirket af mennesket, og mange er af den opfattelse, at menneskets ankomst til jorden har foranlediget den største omvæltning, siden jorden blev dannet for ca. 5 milliarder år siden. Den antropocæne tidsalder betyder afslutningen på den holocæne epoke, der er den tidsalder, der begyndte ved slutningen af sidste istid for ca. 12.000 år siden. Forskerne strides stadig om, hvorvidt det er for tidligt at tilføje et nyt navn til jordens tidsalder, eller om man skal vente endnu 10.000 år, inden man kan vurdere, hvorvidt mennesket er skyld i de markante geologiske ændringer, der observeres (Vestergård 2010). Man genfinder i denne uenighed hos de geologiske forskere samme polarisering, som man ser i diskussioner om, hvorvidt klimaforandringer er menneskeskabte eller blot et udslag af naturlig klimatisk variation. Ifølge forskere, der har interesseret sig for udviklingen i de seneste årtiers klimaopmærksomhed og klimapolitik, er der sket et skifte, siden Kyoto-protokollen blev vedtaget i 1997. Der synes bl.a. at være opnået en bred konsensus om, at global opvarmning og klimaforandringer eksisterer og kræver handling. Fra at være en strid om, hvorvidt klimaforandringerne er menneskeskabte eller naturlige, har fokus i klimadebatten rykket sig til en strid om, hvad der kan og skal gøres, og ikke mindst om, hvem der skal handle (Cottle 2009; Hulme 2010; Eide, Kunelius & Kumpu 2010; Doyle 2011; Ryghaug & Næss 2012).

Uanset at IPCC i deres definition undlader at forholde sig til, om klimaforandringerne er menneskeskabte, og dermed ikke forholder sig til, hvorvidt vi er i den antropocæne tidsalder, fastslår klimapanelet i deres synteserapport fra 2007, at der kan observeres stigninger i globale

gennemsnitstemperaturer i luften og havet, omfattende smeltning af sne og is samt stigende global vandstand. Rapporten giver også eksempler på forventede konsekvenser af klimaforandringerne, nogle allerede fra 2020 (IPCC 2007). Eksempelvis vil der i Afrika og Asien være tale om bl.a. tiltagende tørke, mindre høstudbytte, øget underernæring, nedgang i ferskvandsforsyningerne og oversvømmelser; floder vil gå over deres bredder og oversvømme landområder med stor befolkningstæthed, og der vil være en øget dødelighed som følge af epidemier og diarre. I Australien og New Zealand regnes ligeledes med vandforsyningsproblemer, nedgang i land- og skovbrugsproduktionen pga. tiltagende tørke, brande, storme og oversvømmelser. I Europa og Nordamerika forventes oversvømmelser og erosion, i nogle egne mindre sne og is og som følge deraf tab af dyrearter, i andre egne tørke, nedgang i vandressourcer, brande, hedeølger og hermed forbundne helbredsrisici. I Latinamerika forventes regnskovsområder gradvist at blive til tørkeområder med tab af biodiversitet til følge; dertil kommer nedgang i fødevareproduktion og forringet adgang til vand.

Til trods for disse alvorlige konsekvenser og udmeldinger fra IPCC, der anses for at være en af verdens førende autoriteter på området, er der endnu ikke blevet iværksat en tilstrækkeligt afgørende indsats for at begrænse den globale opvarmning.

1.2 Danmarks klimapolitik som medlem af EU

Mediebilledet i Danmark er præget af forskellige meldinger om klimasituationen. For eksempel blev Danmark kåret som verdens klimaduks ved FN's klimatopmøde i Doha i Qatar i december 2012 pga. regeringens ambitiøse klima- og energiplan med mål om 100 % vedvarende energi i 2050. En nærmere undersøgelse af klima- og energiplanens afledte konsekvenser foretaget af forskere fra Danmarks Tekniske Universitet, Syddansk Universitet og Aalborg Universitet peger dog på, at det ensidige fokus på CO₂-udledning giver ringere vandmiljø og øget luftforurening. Det skyldes ifølge forskerne, at den massive satsning på biomasse som bl.a. træ, halm og raps kræver, at der inddrages mere landbrugsjord og anvendes mere gødning, og at omstillingen til biodiesel kan give øget udledning af kvælstofdioxid med negative helbredsmæssige konse-

kvenser (Rothenborg 2012). Ifølge forskerne vil transportsektoren blive den store synder, og de drager dermed biomassens CO₂-neutralitet i tvivl (Eilers 2012). Problemstillingen viser, at politikerne i den bedste mening nemt skaber et nyt problem, mens de forsøger at løse et andet.

Danmarks klimapolitik har gennem de seneste år taget udgangspunkt i EU's klima- og energipolitik, der i 2006 blev udmøntet i en Grønbog fra EU. Centrale temaer i denne Grønbog er bæredygtighed, konkurrenceevne og forsyningssikkerhed. I Grønbogen hedder det bl.a., at "EU skal gå i spidsen med klimabeskyttelsen og være helt fremme med den teknologi, der kan sikre, at morgendagens energiforbrug bliver mindre forurenende og mere bæredygtigt" (Europa, uden årstal). Klimaproblematikken knyttes således her snævert sammen med energipolitikken. Da Kyoto-protokollen blev underskrevet i 1997, forpligtede EU sig til at reducere udledningen af drivhusgasser med en vis procentdel frem til Kyoto-protokollens udløb i 2012. I 2008 forpligtede EU sig til en øget reduktion af udledning af drivhusgasser i 2020 sammenlignet med 1990 (Energistyrelsen, uden årstal).

Som et led i de europæiske bestræbelser på at reducere udledningen af drivhusgasser lykkedes det den 22. januar 2014 at nå til enighed om, at EU-landene tilsammen skal reducere CO₂-udledningen med 40 % i forhold til niveauet i 1990 samt øge andelen af energiforsyningen i form af vedvarende energi til mindst 27 %. Som noget nyt er de enkelte EU-lande nu ikke længere forpligtet til at bidrage med en fastsat andel, men rammeaftalen vil være bindende for EU-landene som helhed. Med rammeaftalen har man ønsket fortsat at arbejde hen imod målene om energisikkerhed, lave energipriser samt jobskabelse og energivenlig vækst. I et telegram fra Ritzau omtalte EU-chef i Dansk Energi Ulrich Bang rammeaftalen som "et ambitiøst og afbalanceret kompromis" (Bang 2014). Ifølge Ulrich Bang eksporterer danske virksomheder energiteknologi for omkring 60 milliarder kr. om året, herunder 32 milliarder kr. alene fra grønne teknologier, og han ser det derfor som "essentielt for danske virksomheder, at rammerne sikrer fortsatte ambitiøse investeringer i den grønne del af Europas energisektor de næste 25-50 år" (ibid.). Ifølge Energistyrelsen har Danmark forpligtet sig til at bidrage til at leve op til internationale forpligtelser på klima- og energiområdet, herunder begrænse den globale opvarmning på en omkostningseffektiv måde. I 2013 præsenterede den daværende klima-, energi- og bygningsminister,

Martin Lidegaard, Danmarks nye klimaplan *På vej mod et samfund uden drivhusgasser* (Klima-, energi- og bygningsministeriet 2013), og i et faktablad fra Energistyrelsen hedder det om indholdet i den nye klimaplan:

Regeringen vil fortsat aktivt støtte og fremme en ambitiøs grøn klima- og energipolitik i EU som et afgørende element i den danske klimapolitik – ikke kun fordi EU derved kan spille en positiv rolle på globalt plan, men også fordi EU's klima- og energipolitik er afgørende for, at vi kan realisere de mål, vi selv har sat os. (Energistyrelsen, uden årstal)

I den pressemeddelelse, der blev udsendt i forbindelse med præsentationen af klimaplanen, lovede regeringen fortsat at ville arbejde for en ambitiøs klima- og energipolitik i EU. I forlængelse heraf udtalte Martin Lidegaard:

Det er vigtigt, at danskerne kan se sig selv i den proces, som vi skal i gang med. Derfor vil vi tage et skridt ad gangen. Den ambitiøse klimapolitik skal ses i sammenhæng med regeringens indsats for at forbedre vækst, konkurrenceevne og offentlige finanser. (Kaae-Nielsen 2013)

Som noget nyt lægges der med klimaplanen større vægt på gennemsigtighed i klimapolitikken med krav om en årlig redegørelse for, hvor langt man er nået med at opfylde målene. Desuden er der udarbejdet et såkaldt virkemiddelkatalog med omkring 80 mulige tiltag (ibid.), og der synes at være lagt op til en mere aktiv og i højere grad borgerinddragende tilgang til at finde løsninger på de påtrængende klimaproblestillinger. Fremtiden vil vise, om man med sådanne tiltag og virkemidler vil kunne tilgodese nogle af de ønsker, der lokalt i kommunerne og hos borgere i forskellige sammenhænge er blevet udtrykt om, at politikerne skulle udvise større handlekraft. Dette vil, som vi senere skal se, være i tråd med nogle af de synspunkter, som også borgere i Energibyen Frederikshavn har givet stemme til.

1.3 Politiske initiativer og hverdagsliv

Karakteristisk for situationen er, at der synes at være et generelt paradoks imellem den tilgængelige viden på den ene side og utilstrækkelig handlen på den anden side. Dette paradoks omtales som *Giddens' paradoks*, der påpeger, at farerne ved global opvarmning for mange hverken er konkrete, overhængende eller synlige i hverdagslivet, uanset hvor overvældende beretninger og forudsigelser om dem kan forekomme, og derfor vil mange undlade aktivt at gøre noget konkret for at imødegå disse udefinerbare farer og risici. Men det vil i sagens natur være for sent at vente med at sætte seriøst ind, til farerne bliver synlige og akutte:

It [Giddens's paradox] states that, since the dangers posed by global warming aren't tangible, immediate or visible in the course of day-to-day life, however awesome they appear, many will sit on their hands and do nothing of a concrete nature about them. Yet waiting until they become visible and acute before being stirred to serious action will, by definition, be too late. (Giddens 2009: 2)

Eksempelvis viser en undersøgelse af danske unges klimaadfærd bl.a., at viden om og bekymring for klimaforandringer ikke automatisk medfører klimavenlig adfærd i hverdagen. På baggrund af empiriske undersøgelser blandt 2506 unge mellem 18 og 35 år konkluderes det, at 65 % af de adspurgte unge er meget eller noget bekymrede over konsekvenserne af klimaforandringerne, og at de unges forståelse af klimaproblematikken er emotionel og værdimæssig snarere end vidensbaseret. Af de adspurgte erklærer 69 % sig villige til at ændre vaner i klimavenlig retning, men samtidig viser undersøgelsen, at klimaspørgsmålet generelt har lav prioritet hos de unge, og at bevidstheden om og bekymringen for klimaforandringerne og deres konsekvenser ikke i vid udstrækning får de unge til at handle mere klimavenligt i hverdagen. Blandt andet efterspørger de unge konkrete guidelines til at fremme de gode vaner og vanskeliggøre de dårlige (Gundelach, Hauge & Nørregård-Nielsen 2012).

I en undersøgelse af, hvordan borgere i Norge forholder sig til og opfatter klimaforandringsproblematikken, gennemførte Ryghaug & Næss (2012) ti fokusgruppeinterview med forskellige sammensatte grupper af

borgere. Interviewene viste, at et flertal af borgerne havde indoptaget ideen om, at klimaforandringer er menneskeskabte, men at de følte stor distance til problemerne. Generelt var der ikke behov for mere viden om emnet, men derimod gav deltagerne udtryk for et stort behov for at vide, hvad de konkret kan gøre i hverdagen. En af deltagerne i Ryghaug & Næss' undersøgelse udtrykte det således: "I think we have had enough information about the fact that there is a crisis and that the earth is in trouble, but there is not enough information about what *you* can do" (2012: 46).

Deltagerne gav politikerne skylden for, at processen ikke bevæger sig videre, og for ikke at anvise og fremme handlinger, som den enkelte borger aktivt kan udføre. Deltagerne bebrejdede politikerne, nationale såvel som internationale, at der ikke på det politiske topniveau bliver indgået bindende aftaler. En deltager udtrykte det således:

It is quite depressing to hear reports from the top political level. It is a success that they have agreed to meet again in three years to talk more. It is on that level. It is a parody, at least the reports that one gets from these big conferences, but perhaps there is a process going on secretly that I do not see. (ibid.: 48)

Citatet udtrykker den magtesløshed, som mange borgere, i dette tilfælde i Norge, men utvivlsomt også i andre lande, føler og oplever i forhold til at handle klimavenligt. Ryghaug & Næss konkluderer i deres artikel, at der er en direkte sammenhæng mellem politisk handlekraft, eller mangel på samme, og hverdagsliv.

Ud over manglen på politisk handlekraft konfronteres vi dagligt i medierne med politiske og økonomiske interessekonflikter med vindere og tabere, der handler om mere end klimaspørgsmål, afhængigt af hvilken klimapolitisk kurs der lægges. Der er rivaliserende diskurser om, hvorvidt økonomisk vækst er løsningen eller problemet. Derudover synes der at være problemer med den overordnede koordinering af initiativer, der ofte forekommer diffuse og præget af manglende overblik. Klimaproblematikkens kompleksitet og modstridende løsningsmodeller skaber forvirring og virker handlingslammende for individet, der i kraft af sine roller træffer nogle af de til- og fravalg, som fører til forandringer eller blokerer for samme. Der synes med andre ord at

være en diskrepans mellem politikeres, eksperters og mediers øgede fokus på klimaændringerne og den måde, befolkningen lever (videre) på, som om intet var hændt. Intentionerne synes dybest set gode nok, men samtidig er det for fjernt, uvirkeligt og uvedkommende eller for ubekvemt at ændre adfærd. Disse antagelser bekræftes af Macnaghten (2003), der refererer til et omfattende studie af holdninger til miljø- og klimaspørgsmål (British Social Attitudes Survey) i Storbritannien (Christie & Jarvis 2001). Studiet viser, at samtidig med at briterne er stadig mere bevidste om de stigende miljømæssige problemer, er de mindre og mindre tilbøjelige til at engagere sig aktivt i aktiviteter, der kunne bidrage til at finde løsninger på problemerne (Macnaghten 2003: 63).

Diskussionen om, hvordan man skal finde løsninger på klimaproblemerne, og hvem der skal tage ansvaret for at handle, er ikke ny, men ifølge Bäckstrand & Lövbrand (2007: 123) er den internationale klimapolitik på vej ind i en ny æra. Efter en periode med internationale forhandlinger og stringente multilaterale aftaler om mål og køreplaner for CO₂-udledning, som man finder det i Kyoto-protokollen, ses en tendens mod en decentraliseret, markedsorienteret og partnerskabsorienteret tilgang, som efterspørger mere fleksible, omkostningseffektive og partcipatoriske metoder til at imødegå klimaforandringerne. Endvidere er der øget opmærksomhed på modsætningsforholdet mellem det globale og det lokale, mellem nord og syd, mellem offentlig og privat, mellem decentralisering og centralisering og mellem økonomisk effektivitet og miljømæssig integritet. Disse dikotomier er enkle at opstille, men giver ikke nødvendigvis et retvisende billede af deres komplekse natur. For eksempel er det i praksis vanskeligt at adskille det lokale og det globale, idet lokale begivenheder kan have globale konsekvenser og vice versa. I sin beskrivelse af globalisering betoner Giddens relationen mellem det globale og det lokale som:

the intensification of worldwide social relations which link distant localities in such a way that local happenings are shaped by events occurring many miles away and vice versa. This is a dialectical process because such local happenings may move in an obverse direction from the very distanced relations that shape them. (Giddens 1990: 64)

Tilsvarende er det en forenkling og forbundet med en lang række begrænsninger at undersøge klimaforandringer som et isoleret fænomen, selvom det i praksis ofte sker. Vi søger i denne bog at komme ind bag nogle af disse problemstillinger, idet vi i stedet for at sætte fokus direkte på begrebet klimaforandringer lægger vægt på at afdække, hvordan forskellige aktører i Energibyen Frederikshavn diskursivt italesætter muligheder for aktivt at kunne implementere handlinger, der kan have betydning for og indflydelse på deres hverdagsliv.

Klimaproblematikken står ikke længere øverst på mediernes og politikernes dagsorden, men er gennem flere år gledet i baggrunden og blevet erstattet af overskrifter, der bl.a. har handlet om den verdensomspændende finanskrise eller mere folkelige temaer som fx tv-underholdningsprogrammet X Factor. Ifølge Seeberg (2013: 4) blev begrebet klimaforandringer kun nævnt 278 gange i medierne i 2012, mens X Factor blev nævnt hele 8.723 gange i samme periode. Ikke desto mindre er det dog fortsat noget, der optager mange mennesker, og en undersøgelse fra WWF viser, at 65 % af de adspurgte bekymrer sig om klimaforandringerne, og 58 % siger, at de som borgere og forbrugere selv har et stort ansvar og gerne vil gøre noget for klimaet. Ifølge Seeberg er mediernes ganske enkelt ude af trit med befolkningen (ibid.: 4). Dette kan måske netop ses som en reaktion på, at der sker for lidt på det globale niveau, og at handling derfor er endnu mere nødvendig på det lokale niveau.

1.4 Energibyen Frederikshavn som case

For at belyse den problemstilling, vi har beskrevet i de indledende afsnit, har vi foretaget et casestudie af Energibyen Frederikshavn, der var et af Danmarks første kommunale energiomstillingsprojekter. Energibyen Frederikshavn blev oprettet i 2007 med en målsætning om i løbet af få år at blive 100 % selvforsynende med vedvarende energi. Denne målsætning var drevet af hovedsageligt tre ønsker: at opnå forsynings-sikkerhed, at skabe bæredygtig vækst samt at bidrage til at begrænse de globale klimaforandringer. Energibyprojektet er beskrevet udførligt i kapitel 5.

At vi har anlagt undersøgelsen som et casestudie betyder, at vi meto-

disk har arbejdet med kvalitative data, hvorved undersøgelsen adskiller sig fra andre undersøgelser, hvor hovedvægten lægges på repræsentative data. Styrken ved at anvende casestudier er, at man som forsker i højere grad end ved kvantitative undersøgelser er opmærksom på detaljen og i stand til at observere det usædvanlige og anderledes, det, der er forskelligt fra én situation til en anden. Mol (2006: 9) har udtrykt det således:

A case study [...] offers points of contrast, comparison of reference for other sites and situations. It does not tell us what to expect – or do – anywhere else, but it does suggest pertinent questions. Case studies increase our sensitivity. It is the very specificity of a meticulously studied case that allows us to unravel what remains the same and what changes from one situation to the next.

En case og et casestudie kan endvidere med Yin (2012: 4) defineres som:

an empirical inquiry about a contemporary phenomenon (e.g. a “case”), set within its real-world context – especially when the boundaries between phenomenon and context are not clearly evident.

Casestudiet forstås med andre ord ifølge Yin som en empirisk undersøgelse af et nutidigt fænomen i sin autentiske kontekst. Casemetoden er værdifuld, når man ønsker at opnå en dybdegående forståelse af en enkelt eller få cases med henblik på at lære noget om social adfærd og dennes betydning i den virkelige verden; når man fx søger at beskrive eller forklare, hvad der sker eller er sket, eller hvordan eller hvorfor noget er sket (ibid.: 4).

Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt man kan generalisere ud fra et enkelt casestudie, er metoden ofte blevet kritiseret for at have en lav generaliseringsværdi. I den forbindelse skelner Yin (ibid.: 18) mellem to former for generalisering: statistiske generaliseringer og analytiske generaliseringer. Det er ikke hensigten med casemetoden, at den på baggrund af sit relativt spinkle udsnit af virkeligheden skal kunne levere statistiske generaliseringer til større sammenhænge eller populationer. Derimod er der mulighed for, at casemetoden kan skabe en analytisk logik, som eventuelt kan appliceres på andre situationer.

1.5 Bogens opbygning

Bogen indeholder ni kapitler. Efter dette indledende kapitel, hvor vi har forsøgt at sætte bogens omdrejningspunkt – klimaforandringer og hverdagsliv med fokus på dialog og involvering i et lokalt klimainitiativ – ind i en større kontekst, fortsætter vi i kapitel 2 og 3 med at redegøre for bogens teoretiske fundament.

I kapitel 2 definerer vi diskursbegrebet og reflekterer over den betydning, diskursbegrebet har, samt hvordan vi kan forstå menneskers muligheder og begrænsninger i forhold til at ændre adfærd. Med udgangspunkt i litteratur inden for området diskursstudier, fortrinsvis med udspring i den kritiske diskursanalyse, gennemgås centrale begreber på feltet, og der redegøres for diskursers rolle som rammesættende og mulighedsbetingende for menneskers måde at betragte verden på. Herefter præsenteres med udgangspunkt i fremtrædende forskeres undersøgelser af diskurser på klimaområdet fire dominerende makrodiskurser, der i litteraturen har fået betegnelserne *grøn guvernemantalitet*, *økologisk modernisering*, *borgeraktivisme* og *Prometheus-diskursen*. Kapitlet reflekterer desuden over betydningen af visuelle repræsentationer af klimaforandringer, og i hvilket omfang disse relaterer til dominerende diskurser i klimadebatten.

I kapitel 3 kommer vi ind på forskellige teoretiske tilgange til involvering og dialog, som vi søger at definere på baggrund af den fænomenologiske, den kritisk-teoretiske og den post-strukturalistiske tradition. I erkendelse af at begreberne involvering og dialog giver anledning til en række spændinger og dilemmaer, der til dels udspringer af begrebernes mangetydighed og mulighed for fortolkning, diskuterer vi forskelligartede dimensioner og dilemmaer i dialogisk involvering, hvor vi sætter fokus på udvælgelse af deltagere, kommunikationsformer og anvendelsesdimensionen. Vi slutter kapitlet med overvejelser om nogle af de udfordringer, der findes i forbindelse med involvering, når det drejer sig om miljø- og klimainitiativer.

I kapitel 4 introduceres bogens metode, en analysetilgang baseret på neksusanalyse. Analysemodellen, der trækker på Scollon & Scollon (2004), beskrives med udgangspunkt i tre analyseniveauer, og en række fokuspunkter for analysen forklares. Endvidere gennemgås en række centrale begreber inden for genrestudier, idet vi i kapitel 5 til 8

vil anvende diskurs- og genreanalyse for at kunne kortlægge en række semiotiske cyklusser, som aktørerne interagerer med såvel interdiskursivt som intertekstuelt.

Kapitel 5 er det første egentlige analysekapitel i bogen. Her træder vi ind i neksus ved at kortlægge centrale aktører og strukturer samt relationerne mellem dem. Dette sker med henblik på at skabe overblik over nogle af de diskurser og genrer, der konstituerer Energiby Frederikshavn. Vi giver et bud på, hvordan de dominerende diskurser, som vi beskriver i kapitel 2, resemiotiseres på tværs af genregrensninger og derved skaber det, vi opfatter som en neksus af genrer. Kortlægningen og indkredsningen af centrale strukturer og aktører sker på det internationale, det nationale og det lokale niveau, vel vidende at en så skarp grænsedragning ikke er en tro gengivelse af den måde, hvorpå lokale og globale begivenheder og handlinger interagerer og påvirker hinanden.

I kapitel 6 undersøger vi med afsæt i modellen for neksusanalyse Energibysekretariatets bestræbelser på at involvere borgerne i Frederikshavn Kommune. Ved hjælp af nedslag på kritiske diskursmomenter analyserer vi, hvilke identiteter borgerne tilskrives i de undersøgte genrer, hvilke diskurser der bringes i spil, samt hvilke strategier Energibysekretariatet anvender for at sikre en dialogisk involvering af de inviterede borgere. De analyserede data omfatter et interview med Energibyens direktør, sekretariatsmedlemmers italesættelser af energibyprojektet samt trykte materialer i form af en pressemeddelelse og en invitation til borgere om at blive 'aktivister'.

I kapitel 7 undersøger vi, hvordan borgerne reagerer i forhold til bestræbelserne på involvering. På grundlag af data fra seks borgermøder analyserer vi, hvilke diskurser der dominerer i forsøgene på at skabe fremdrift i processen, herunder hvordan borgerne italesætter energibyprojektet, samt hvordan aktørerne forhandler og legitimerer positioner med repræsentanter fra Energibysekretariatet og med en repræsentant fra Frederikshavn Forsyning. I analyserne er vi opmærksomme på eventuelle spændinger mellem centrifugale åbninger af dialogen og centripetale forsøg på at opnå konsensus, og vi navigerer i dette kapitel i en neksus af diskurser, diskursive konstruktioner, sociale strukturer og positioneringer.

Kapitel 8 belyser virksomhedernes involvering i Energiby Frederikshavn. Omdrejningspunktet i kapitlet er byggeprojektet Det Grønne

Hus og de diskurser samt involverings- og styringsprocesser, der kommer til syne i forbindelse med projektets tilblivelse og færdiggørelse. Vi analyserer en række forskellige kommunikative begivenheder, som vurderes at være centrale for det lokale erhvervslivs involvering i energibyprojektet og fokuserer i den forbindelse på aktørernes selvforståelse og bevæggrunde samt interaktionen mellem erhvervsrådet og de deltagende virksomhedsrepræsentanter. På baggrund af tekster, interview og observationer sammenfattes i slutningen af kapitlet de diskurser og involveringsprocesser, der er blevet afdækket i forbindelse med Det Grønne Hus.

I kapitel 9 sammenfattes bogens hovedpointer, og der følges op på den videre udvikling i Energiby Frederikshavn. Vi peger i den forbindelse på de muligheder og begrænsninger for involvering, der er kommet til syne undervejs i vores forskningsprojekt. Vi konkluderer på baggrund af de erfaringer, en lang række forskellige aktører i Energiby Frederikshavn har samlet, og tilstræber dermed at gøre det muligt for andre at være opmærksomme på de vanskeligheder, der kan være i sådanne projekter.

2 Diskurser om klimaforandringer

I dette kapitel stiller vi skarpt på diskurser om klimaforandringer. Vi ser nærmere på, hvordan klimaforandringer og dermed forbundne konsekvenser italesættes, for at få indblik i hvilke diskurser og rationaler der præger kommunikationen om klimaspørgsmål, og hvilke muligheder og begrænsninger for handling de rummer. Diskurser er interessante, fordi de er med til at fastlægge, *om* der bør handles, *hvordan* der bør handles, og *hvem* der er ansvarlig for, at der handles eller ikke handles. Viden om diskurser kan således betragtes som en nøgle til at forstå menneskers adfærd og til at skabe social forandring. Hvis klimaforandringer eksempelvis italesættes som et problem, der ligger uden for det enkelte menneskes ansvar og kontrol, vil incitamentet til at ændre adfærd i hverdagen alt andet lige være mindre, end hvis klimaforandringer italesættes som et problem, der (kun) kan løses gennem en omlægning af den enkeltes vaner og valg i hverdagen. Hensigten med kapitlet er at skabe et overblik og dermed et fundament for at forstå og forholde sig til debatten om klimaforandringer og klimatiltag, som den udfolder sig i den vestlige verden i begyndelsen af det 21. århundrede. Desuden tjener kapitlet som baggrund for de efterfølgende analyser i bogen, hvor vi undersøger, hvorvidt og hvordan diskurser om klimaforandringer præger kommunikationen mellem en række lokale aktører som fx myndigheder, borgere og virksomheder.

2.1 Diskursbegrebet

Diskurser forstås her som sociale meningsuniverser eller fortolkningsrammer, der viser sig i bestemte mønstre i måder at tale om og give betydning til verden på (Jørgensen & Phillips 1999: 9). En diskurs defineres som “[...] a specific ensemble of ideas, concepts, and categorizations that are